

Az önazonosság muzsikája

Minden zene népzene. Mi csak elrendezői vagyunk a témáknak, mondta Bartók, akinek aztán tényleg sok estéje volt a székhelyeknél. A zene rendet tesz a zűrzavarban, a ritmus egyesíti a szétesni készülő hiteket, a dallam folyamatosságot ad a szakadozott életeknek, a harmónia összebékíti az összeférhetetlent. Az élet nagy szimultánjában egyszerre történnek velünk a dolgok: a zenében tud az egymásutániség egymás mellett megjelenni. Ahogy ifj. Csoóri Sanyi mondta 1993-ban egy Muzsikásról szóló tévéfilmben, amelyet szerénységgem forgatott a Duna Tv-nél, hogy a szeretetet úgy hívják a zenében, hogy összhang. Ez a zene egyik hatalma.

A népzene, a nyelv, a közös képzelet és Istenében és a magában való a hit őriz meg egy népet. Az egész palesztin nép szélsőséges, hallom. Mint a horvát. Az Ír. A katalán. A baszk. A grúz. Az örmény. A zsidó. A kurd. A mongol. A tibeti. Az ujjur. Az albán. A macedón. A kikuj. A zulu. Mi magyarul szeretünk, magyarul utálunk, magyarul gondolkodunk, magyarul álmodunk, és magyarul ébredünk. Nincs két irodalom se, hisz. mindnyájan magyarul írunk. Kis népnek még lélegzetet venni is csak radikálisan szabad, Adyval szólva. De együtt! A végén mindig csak egy választást hagynak a magyarnak. Magunkat kell választanunk.

Magyarnak lenni kész csoda, színtiszta szürrealizmus. Magyarnak lenni hidrogénbomba, magyarnak lenni számítógép. Magyarnak lenni didergő hologram. Magyarnak lenni cigánynak is lenni. Magyarnak lenni nem „tschikosch”, nem „goulasch”, de mindig paprikás. Magyarnak lenni nem bolt. Magyarnak lenni a legnyugatibb Kelet. Fejét meghajtó fűszál. Magyarnak lenni nem bokrétság Isten kalapján, de szolgálat. Magyarnak lenni *minden körülményben* embernek lenni.

Szigetnép vagyunk egy germán, szláv, neolatin nyelvtengerben. Sziget és nem híd. Komp voltunk, hidat akartunk. Nem akart járni azon a hídon senki se, de ha igen, nem akart hídpénzt fizetni. Maradjunk meg szigetnek. Messze szakadtunk az ázsiai szárazföldről, mi csángók. 16 millióan vagyunk, mert nem mostani határainknál érünk véget. Határtalanul nagy a magyar. Én a titkos magyarokat is közénk számolom az úgynevezett utódállamokban. Meg azokat is, akikben már csak világlik a magyar lélek, a nyelv már nem. Milyen jó: a zene tovább tart bennük. Egy sziget sose sír.

Mert mégiscsak azoknak volt igazuk, akik székhely falvak csűrjeiben, házaiban éltek a múlt század hatvanas-hetvenes éveiben, és nem a beatnikeknek, azaz nekünk. Bár a táncház meg a beat egymásra is hatott. Kamaszként a Muzsikás tagjait is megérintette, mit megérintette, megütötte a beatzene, az instrumentális zenekarok, mint például a Shadows, na és persze a Beatles, a Rolling Stones. De melyik fiatalra nem hatott mindez fél évszázaddal ezelőtt? Mi akkor serdültünk, amikor a beatzene befordult a sarkon. A Muzsikás már a hetvenes években is a hetvenes évek zenéjét játszotta.

Az addigra elüzletiesedő beat helyett meglett a csak remélt új közösségi forma: a táncház. És 1973 szeptemberében, amikor az FMH-ban, azaz a Fővárosi Művelődési Házban a havi

egyszeri vasárnapi táncházban a Muzsikás átvette a külföldön turnézó Sebőtől és Halmostól a stafétabotot, vissza se adta többet.

Hosszú történet, hogyan is alakult ki a három, majd négy tagú zenekar. Misi vezette be a vétós demokráciát a bandában. Vagyis a döntéshez teljes egyetértésre van szükség. Nagy szó volt ez, mert a kezdeti időkben Sanyi akarata érvényesült a legjobban. Mint minden nagy zenekar történetében, nem egyformán húzza a szekeret egyszerre mindenki. A kezdeti időkben Sanyi ragadta magával a többieket, a „Nem arról hajnallik” idején Éri Pityu vitte magával a társait, a világturnék idején Hamar Dani vette át a vezetést és a konferálást. (Apropó konferálás, egyszer próbálkoztak velem is: amikor Szegeden muzsikáltak, a számok közti szünetekben, megbeszéltek helyeken, én olvastam föl a Porból, például az „egylépéssel”). Mostanság Misi húzza magával a többieket.

Kanyargós út vezetett a kezdeti fellépésektől a világhírig. Amikor Balanescuval játszottak, akkor mondta azt a román zenész: „Roppant tanulságos volt számomra a Muzsikással való munka abban, hogy megértsem, miként fejlesztette ki zenei elképzeléseit a népzeneire alapozva Bartók Béla. Zenéjének melodikus része szinte lebeg a szilárd ritmusú alap fölött. Nagyon érdekes érzést keltve. A szabadság érzését. És a rögtönzés érzését.”

A Bartók-albumot (1998) követő években a Muzsikás szédületes nemzetközi karriert futott be. Az Egyesült Államoktól Új-Zélandig, Japántól Dél-Afrikáig bebarangolta a földgolyót, útközben a világ legpatinásabb koncerttermeiben lépett fel, a londoni Royal Festival Halltól a párizsi Théâtre de la Ville-ig, az amszterdami Concertgebouw-tól a New York-i Carnegie Hallig. Fölsorolni is lehetetlen, mennyi helyre vitték el a magyar népzene.

Koncertjeikről, lemezeikről, CD-ikről rendre elismerően írtak a vezető világlapok, folyóiratok, na meg, ami fontos: a zenei szaksajtó. Miközben ezzel párhuzamosan elmentek és ma is elmennek Magyarország eldugott vidéki általános iskoláiba, ahol a Muzsikás tíz év óta missziót visz végbe: közvetlen magyar népzenei élményekhez juttatja a gyerekeket. Ha már ez a japán gyerekekkel is sikerült egyszer-kétszer.

A díjak is jöttek: 1995-ben a Liszt-, 1999-ben a Kossuth-, 2008-ban a Prima Primissima-díj. A legnagyobb nemzetközi elismerés is 2008-ban érte őket: az európai együttesek közül elsőként kapták meg a népzenei/világzenei szakma elismerését, a WOMEX Díjat. Tán az sem véletlen, hogy jövőre itthon adják át a világ legnagyobb nép- és világzenét játszó zenészek legnagyobb díját.

Most forgassunk le fejben egy dokumentumfilmet. Tárgya a népzene, közelebbről az a zene, amelyet több mint negyven éve a Muzsikás együttes játszik. Elég annyit mondani, hogy az együttes és dalai hosszú időn át vezették, és reméljük vezetni is fogják a world music slágerlistáit: itthon és a világban is. Még olyan is megtörtént velük, hogy a Pogues nevű, világhírű ír country-punk együttes az előzenekaruk volt. Vagy, hogy mást ne mondjak, a Dubliners-szel is fölléptek. Többször. Erről persze itthon vajmi keveset tudnak.

A film két szálon fut, kezdetben és a végén is erőteljes, párhuzamos vágásokkal. A párhuzamos (szinte klippszerű) vágások párhuzamos életeteket jelenítenek meg: Éri Péterét, Sipos Mihályét, Hamar Dánielét, Porteleki Lászlóét, Petrás Máriáét, Farkas Zoltánét és Tóth Ildikóét (Batyú és Fecske). Ők külön-külön és együtt is elérték a világhírt, színpaduk szó szerint az egész világ.

Az egyik szál a szereplők magánélete. Ahogy Éri Péter mondta: Ha valaki népzenet játszik, attól még mai ember.

Pityunak, aki ugyanúgy szereti a rockzenét, mint Bartókot, két gyereke van. Hamar Daninak például négy. Miskának három. A táncosok kivételével mindannyian többgyermekesek. Látnunk kell őket életük hétköznapi színterén: Pityut odahaza gyakorlás közben, furulyázva, vagy ahogy a fiát, Marcit tanította, akinek már neves önálló bandája van Sündivel, ifjabb Csoóri Sándor fiával, vagy amikor öreg kocsijával odagurult egy benzinkúthoz. A magyar rádió szerkesztőjeként a mikrofon előtt is láthatjuk és hallhatjuk. Misit a családi kör után először villamoson, földalattin látjuk, a szobájában a számítógép előtt, vagy az erdőt járva, gombászva. Hamar Danit kocsiban, aztán az ELTE Geofizikai Tanszékének Űrkutató Csoportjában, a laboratóriumban. Látjuk-halljuk, amint a zenekar menedzsereként tárgyal telefonon. Porteleki Lacit, a Novák Tata vezette Honvéd Táncegyüttes próbáján zenélve láthatjuk, majd zenész és táncos gyerekeivel. A vallási áhítatot ébresztő hangú Petrás Marit, amint kerámia szobrokat készít, aztán költő férjével, Döbrentei Kornéllal a Csángó Bálban. Vagy Batyut tánctanítás, koreografálás közben, vagy amint megiszik egy kólát a táncosokkal. Fecske főz, sétál a Várban, ahol laknak, aztán egy aerobic klubban látjuk, ahol magyar népzene mozognak a lányok. Végül egy nagy vacsora, ahol Pityu, Poros, Misi, Batyú, de legfőképp Dani emleget föl régi történeteket, amelyek gyűjtés közben estek meg velük.

A zenész, táncos, énekesi életük alig válik el a hétköznapiétól, mert a barátság és a szövetség ugyanaz, csak rengeteg utazás van benne.

Most a Mezőségben vagyunk, a fiúk egy táncház felé mennek. Először csak bőgő brummogását hallani, aztán minden hangszert. A helybéliek összeverekednek egy semmiségen, de hogy a banda rázendít, körbe állva táncolni kezdenek. Kalotaszeg: három napos lakodalom. Két öreg zenész hajnalban beszélget a régi időkről. Egyszer csak az egyik fölveszi a hegedűjét, a másik is. A zeneszóra a lakodalmas nép is előkerülközik: elkezdnek táncolni a konyhában. Dani megkérdi az egyik nénit: Három napig talpon voltak egész nap és így tudnak táncolni? Azt mondja egy néni: Tudja, Danikám, hát állni meg menni, azt már nem. Csak táncolni tudunk. Pityu ül a bakon egy széki emberrel, akinek az utcán odaköszön magyarul egy kaszás férfi. Pityu házigazdája visszaköszön románul. Pityu nem érti. Hát azért köszöntöttem románul, mondja a vendéglátó, mert ő megtisztelt engem avval, hogy az anyanyelvemen köszönt nékem. Hát én visszaadtam a tisztességet. Poros, a virtuóz fölszáll egy buszra Gyimesben: borosta, fekete bakancs, szövethadrág, ing, na és a kalap. A vállán hátizsák és hegedűtok. Nem kéri a jegyet tőle a buszon. Ide tartozik.

Láthatjuk a zenekart régi Táncklubjukban, a Marczibányi Téri Művelődési Házban, ahol külföldi és magyar egyaránt jól érezhette magát, és a zenészeket semmi sem választotta el a vendégektől. Néha beesik egy táncscsoport, vagy Batyuék, akkor megélnékül az élet. Itt lehet beszélgetni, énekelni, táncolni. Inni meg sakkozni. Vagy hallgatni. Az asztalokon gyertya.

Mindenféle arc felbukkan itt, Cseh Tamástól, Waszlavik (Gazember) Lászlón át Dresch Mihályig, aki még egy legényest is eltáncol, ha úgy hozza a kedve. Ebben a zenekarban három prímás van, akik, ha a másik játszik, kontrások is egyben. Miska és Poros a Bakáts téren prímáspárbajt vívnak, a mi örömünkre. Furulyásról, dudásról, gardonosról külön nem szólok most.

Látjuk őket az Akadémia gyűjteményében, amikor régi Bartók-gyűjtéseket hallgatnak, románt és magyart egyaránt. Éri Pityu nevelőapjánál, Tinkánál, vagy Simon Zoli bácsinál a „Szól a kakas már” magyar zsidó népzenei korong elkészülte előtt. Látjuk őket lemezfelvétel közben. Gyűjtőúton Erdélyben, a Felvidéken, Vagy Dunántúlon. Látjuk őket autóban, repülőn, lovas kocsin. A szállodák oázisaiban, idegenben. Tévéfölvétel közben a saját táncklubjukban. Éjszakai zenészkocsmában. Öreg vendégzenészekkel a színpadon. Mi az, hogy öreg? A karácsonyi, évente megtartott nagy bulijukon látjuk őket, a Fővárosi Művelődési Házban. A MŰPÁ-ban. Az Országos Táncháztalálkozón, tízezer ember előtt. Külföldi fellépéseken.

A képzelt dokufilm arany Metszéspontjában egy koncert van a Zeneakadémián. Bartók Cantata profana-ját játsszák. Előtte Bartók mesélő, fénylő, cigarettától kicsit fátyolos hangját halljuk a szarvassá vált fiakról. Ők azok. Csak képzelet kérdése az egész.

A zene a csönd árvája. Az énekszó apátlan-anyátlan árva. A mi zenei népnyelvünk fennmaradása az énekórákon, van olyan fontos, mint betűvetés. Zenei anyanyelvünk elvesztése olyan lenne, mintha lezuhanna a csillagunk, kiröpülne belőlünk a lélek, és örökös éjszakára virradnánk. Miközben az Uráltól a Tűzföldre, távoli és közelebbi rokonnépekben, az Amerikákon az indiánokban él még a pentatónia. (Jó, nem az ereszkedő.) Kevés az az egy óra hetenként. Még a mi időnkben is kettő volt. És hogy szerettük! Úgy éreztük, nem kell tanulni. Közben, szinte észrevétlenül, mégis átértéztük a régiak lelkében történeteket. A széki filozófiát, ami csak ennyi: Ami jó, jó.

Amíg öröm és bánat van, zene is lesz. Ebben az évszázadban se tűnik el a magyar nyelv, a mi várunk, se a magyar parasztzene, mert Bartók még így hívta. A mai fiatal írók jobbak lesznek, mint mi magunk, a népzenei, néptáncos vetélkedőket szétfeszítik a fiatal tehetségek. Higgyünk magunkban, mint ők.

Muzsikások vagyunk mi is, legyetek ti is muzsikások, mondta Ilka Gyuri, a prímás. Ez a program. Nincs veszve semmi.

(A Szervátiusz Jenő-díjat régen kiérdemelte a Muzsikás. És nem azért, mert annyit játszottak az átadásokon. A szellemi magatartásforma az, ami a díjalapító, Szervátiusz Tibor szándékaival azonos. Magyaroknak megmaradni - magasan. Örüljünk együtt, és köszöntsük őket.)